

Михајло Панић

ПОСЛАНИЦА ПРИЈАТЕЉУ  
ИЛИ О ТОМЕ  
КАКО ЈЕ ПРИПОВ(ИЈ)ЕТКЕ  
ТЕШКО ПИСАТИ

„Али ће ми слабо ко вјеровати и разумјети, како је приповијетке тешко писати”. Ту реченицу Вука Стефановића Карадића из предговора првом издању *Рјечника* (1818) узео је Радован Бели Марковић за излазни мото своје књиге прозних минијатура *Мале приче*. Знан као писац потпуне језичке концентрације, оне која тражи и „гачну” и ретку реч, Радован Бели Марковић посвојио је Вуков став не само као традицијски поетички сигнал него, рекло би се, као *завјетну формулу*. Није проблем у томе што је приповетке на овом језику (као и на сваком другом, уосталом) тешко писати, већ је кључна потешкоћа у томе што у ту тежину мало ко верује. Прича је, напротив, у Срба, синоним за лакоћу (каже се: „причам ти причу”, „прича се сама прича”, кад припомене да му је тешко причати писац врача и баје, *од урока*), а у основи је она, та прича, када је успела, тек досегнути, мукотрпно досегнути привид лакоће. То зна само онај који се после муке са речима најзад докопао нареченог привида. Остали слушају и читају и чини им се, лако би и они то, само кад би им се хтело.

Вук, међутим, није остао код ране констатације онога који је енергију усменог приповедања, уз напор прве артикулације, незабележене пре њега, пренео у медијум писане приче, приче као *записа*, као *магичне шаре*. Тридесет пет година након што је уздахнуо да је „приповијетке тешко писати” Вук Стефановић Карадић је у предговору *Српским народним приповијеткама* написао и ово: „У писању приповиједака већ треба мислити и ријечи намјештати (али опет не по своме укусу, него по својству српскога језика), да не би ни са једне стране било претјерано, него да би могао и учен читати и прост слушати”.

Чини ми се да у тој архикритичкој антитези „учен чатити и прост слушати” има нечег што би нам помогло и у разумевању *Малих њрича* Радована Бели Марковића. Има у тим причама, наима, нешто и од говорне једноставности и од артифицијелне илуминисаности текста у исти мах, па су оба начина усвајања тих прича легитимна. Оне се, заиста, могу слушати баш као што се могу и читати, и свако ће, при том, у читању и слушању, доћи на своје. Али је, рекао бих, нешто друго важније. Ако и следи Вука у ставу да је „приповијетке тешко писати”, Радован Бели Марковић га хотимично, са лешим учинцима греха, изневерава у захтеву да писати треба тако „да ни са једне стране не би било претјерано”. Приче Радована, Белог, Марковића настале су од чистог претеривања, сваке врсте. Претеран је, прво, у смислу *издашан*, рад Марковићеве књижевне имагинације, а та је претераност сапета и до прскања дамара сабијена у границе микро-форме, тако густе, тако набијене, тако поетски супстанцијалне. Затим, ако не и пре тога, претеран је језик, употребљен са оним интензитетом којим се речи употребљавају у најбољој поезији, не, дакле, у овдашњем свакодневном квазипесничком брбљању, него у оном најдубљем, нуминозном, суштинском смислу, када свака реч има и своје егзистенцијално и своје, ако се тако нешто може рећи, метафизичко покриће.

Егзистенцијално покриће или *vitae fragmenta*. Са краја књиге вратимо се почетку, на поднасловни сигнал који, наравно, не асоцира само на Милутина Ускоковића и његову „књижицу од патње” са којом је у српској књижевности почео век (туберкулозно) растројеног индивидуализма, него и на нешто старије и дубље, на нешто што је у основи архетипско. Ту смо код најдоње степенице Марковићевог језичког подрума. Од архетипа пењемо се, читајући „притче между књиге корицами”, према фолклорној имагинацији, поноћном сунцу колективног несвесног, које ће одсвенути и у прози једног Момчила Настасијевића. Али, пре тога, Марковић ће језиком окрзнути сећање на славеносербску књижевност, не само употребом Доситејевог језичког идиома, него и кушњом оне (не)заслужено проскрибоване, пратеће или претеће, како вам драго, сентименталности једног Милована Видаковића. Степеницу горе, ето и Вука и присенка реализма, оног уједно наивног и фантастичког реализма Милована Глишића или Лазе К. Лазаревића, па све ближе и ближе, све верније и све луђе, нечег уврнутог у сликању света српске паланке које, дабогме, није реалистичко него надреално, јер је свет паланке српске заправо надреалан, по себи надреалан, и добар писац то хтео-не-хтео мора да провуче у својему погледу на свет. Има у *Малим њричама* Марковићевим и поетске прозе наших првих модерниста, а о „божијим људима” Боре Станковића и да не говоримо. И тако, све до најновијих времена...

Свему томе, том чврсто увезаном и мртвим чвором притегнутом језичком повесу, том радиографском снимку памћења српских књижевних стилова и раздобља, Радован Бели Марковић дао је свој стваралачки жиг, отисак своје маште и свога умећа који у најбољим тренуцима његову реченицу, једну једину, граниче са епифанијом, са чудом проникнућа. *Мале њриче* су и тренутна Марковићева рекапитулација. У њој се виде и напоре до стоје и митске Горња и Доња Псача, и *Швајска коса*, и „Повратак Лазара Дражића”, и *Живчана јайија* и *Сешембрини у Колубари* и *Лајковачка*

*друга*, наравно. Марковићева приповедна визија, укључив и фактуру у којој се та визија помаља, данас је једна од најважнијих у српској при(т)чи; његова тешка меланхолија, аутентични трагизам и хумор чемерни, чине, као талог из језика, да се његове књиге показују достојне традиције на којој се утемељују и, више од тога, оне постају традиција, незаобилазна, савремене српске књижевности. Вук је, сва је прилика, био у праву, ма колико у то мнозина слабо веровала — „приповијетке је тешко писати”. Мада их данас сви пишу, то успешно чине само ретки. Радован Бели Марковић је та реткост.